

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXI, Sayı/Number 2
Aralık/December 2006, 251-252.

Mübahat S. Kütükoğlu, XVI. Asırda Tavas Kazasının Sosyal ve İktisâdi Yapısı, Tavas Köy ve Belediyelere Hizmet Götürme Birliği Yayını no. 1, İstanbul 2002, ISBN: 975-92958-0-6.

Özellikle son elli yıl içerisinde yapılan araştırmalar neticesinde sosyal ve iktisadî tarih açısından önemi anlaşılan Tahrir Defterlerinden faydalanarak veya bizzat bu defterlerin transkribe edilerek yayınlanması biçiminde birçok kaza ve sancak çalışması yapılmıştır. Son yıllarda oldukça hızlı gelişme gösteren kaza çalışmalarından biri de Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'nun Tavas Kazası ile ilgili eseridir.

Yazarın önsözünde belirttiği üzere, dedesinin Tavashlı olması dolayısıyla onun hatırasına bölge hakkında bir çalışma yapma gereği hissetmiş ve 1980li yıllarda bir sempozyum daveti ile başlayan Tavas hakkındaki çalışmaları, uzun bir süre ara verildikten sonra, 2002 yılında tamamlanmıştır. Mentеше Sancağı'na bağlı olan Tavas Kazası ile ilgili bilgilerin büyük kısmı, daha önceki döneme ait arşiv kayıtlarının bulunmamasından dolayı XVI. yüzyıla sınırlandırılmıştır. Esas olarak, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kâdime Arşivi'nde yer alan Tahrir Defterlerine göre hazırlanan eser, XVI. yüzyıl Tavas'ının sosyal ve iktisadî yapısı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Eser, Önsözden sonra kaynak tanıtımı ve çalışmaya esas teşkil eden beş bölümden meydana gelmiştir. Bunlara ilaveten kitabın sonuna, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, tablo, grafik ve haritalar yerleştirilmiştir.

Önsöz kısmında (XVII-XIX) yazar, Tavas üzerine çalışma yapma fikrinin nasıl ortaya çıktığı, hangi malzemelerden ne şekilde yararlandığı ve kitabın muhteviyatı hakkında kısa bilgiler vermektedir.

Önsözden sonra gelen *Kaynaklar* (XXIII-XXX) kısmında, eserini oluştururken büyük ölçüde yararlandığı, Osmanlı şehir tarihi çalışmalarında temel kaynaklar durumunda bulunan "Defter-i Hâkani" adlı tahrir defterleri hakkında bilgi vermiştir. Osmanlı toprak rejimi üzerine verdiği kısa bilgilerden sonra arşivlerde yer alan konuyla ilgili malzemelerin içeriği üzerinde durmuştur.

Eserin, *Kazanın Coğrafi Yapısı ve İskân Merkezleri* başlığını taşıyan ilk bölümünde (1-22), kazanın yer aldığı bölgenin yeryüzü şekilleri, iklimi, bitki örtüsü ve iskân yerleri üzerinde durulmuştur. Kısa coğrafi bilgilerden sonra ele alınan yerleşim birimleri anlatılırken XVI. yüzyıl Tavas'ı ile günümüz Tavas'ı arasındaki idarî- farklılıklar üzerinde durulmuştur. XVI. yüzyıldan itibaren şehre uğrayan seyyahların şehir hakkında verdiği bilgiler ve kısa bir tarihçe ile kazanın hangi idari değişikliklere uğradığı ve tahrir defterlerine göre kır iskân merkezlerinin dağılımı incelenmiştir.

Kazanın nüfusu ile ilgili ikinci bölümde (23-68), XVI. yüzyılda Avrupa Devletleri ile Osmanlı Devleti'ndeki nüfus seyri üzerine yapılan çalışmalardan sonra bu nüfus seyrinde meydana gelen değişiklikleri etkileyen sürgünler, nüfus hareketleri ve salgın hastalıklar gibi faktörler üzerinde durulmuştur. Eserin bu kısmından itibaren şehir merkezinde iskâna rastlanmayan Tavas'ın tımar köyleri, vakıf köyleri, cemaatleri ile yaya-müselleme çiftliklerinde

yaşayan nüfusunun XVI. yüzyıldaki genel durumu çeşitli tablo ve grafikler eşliğinde ortaya konulmuştur.

Kitabın *Ziraat ve Hayvancılık* başlığını taşıyan üçüncü bölümünde (69-116) ise Tavas Kazası'nda görülen zirai işletme şekilleri ile buralarda yetiştirilen zirai ürünler, bölgedeki hayvancılık faaliyetleri ile küçük ölçekli sanayi ve ticaret faaliyetleri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde de tahrir defterlerinden elde edilen rakamsal veriler bol miktarda hazırlanan tablo ve grafikler eşliğinde geniş bir şekilde ortaya konmuştur. Köylerde ve çiftliklerde yapılan ziraatta, bölgenin genelinde görüldüğü üzere, en fazla üretimi yapılan ürünlerin başında buğdayın geldiği görülmektedir. Bölge hayvancılığında ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Küçükbaş hayvancılık dışında bölgenin diğer önemli hayvansal geçim kaynağını arıcılık oluşturmaktadır. *Sanayi ve Ticaret* alt başlığı altında verilen kısımda Tavas Kazası'nda gelişmiş bir sanayiden bahsetmek mümkün görünmemektedir. En önemli sanayi dalı ise un değirmenleridir. Ticarete dair bahsedilebilecek en önemli faaliyetler haftanın belirli günlerinde kurulan pazarlarda yaşanmaktadır. Tavas Kazası'nda biri *Nefs-i Tavas*'ta olmak üzere beş haftalık Pazar bulunmaktadır.

Eserde yer alan dördüncü bölüm ise *Kazada Tımar Rejiminin Tatbikatı* başlığı altında 117-136. sayfalar arasında ele alınmıştır. Bu bölümde, Osmanlı tımar sistemi hakkında giriş mahiyetinde verilen bilgilerin ardından Tavas Kazası'ndaki toprakların Has, Zeamet ve Tımar şeklinde dağılımı hakkında elde edilen bilgiler sayılar veriler eşliğinde aktarılmıştır.

Kitabın *Tavas Kazası Vakıfları* başlıklı beşinci ve son bölümünde (137-152) kazada yer alan câmi, mescit, kervansaray, zâviye ve diğer vakıf eserler hakkında iki vakıf defteri ve diğer tahrir defterlerinde yer alan bilgiler kullanılarak bilgiler verilmiştir. Yazar, XVI. asırda Tavas Kazası'nın vakıf eserler açısından oldukça fakir olduğunu belirtmektedir. Günümüzde terk edilmiş halde bulunan eski Tavas kasabasında ayakta kalan tek ve en önemli eser Cevher Paşa Camisi'dir. Yazar, caminin XIX. yüzyılda yeniden yapıldığını ve önemli bir tadilatın geçtiğini belirtmiştir. Bunun dışında Tavas'ın köylerinde bulunan Avdan Şeyh Alâeddin Camii, Uzumpınar Camii, Valanya Camii, Yârângömü Mescidi, Südeş Mescidi ve Uluköy Mescidi gibi yapılar önemli vakıf eserler arasında yer almaktadır. Ayrıca Tavas'ta altı zaviye, üç kervansaray ile az sayıda mektep ve çeşmelere ait vakıfların bulunduğu belirlenmiştir.

Yazar, eserin *Sonuç* (153-155) kısmında Tavas Kazası'nın, elde edilen bilgiler ışığında, XVI. yüzyıl boyunca yaşadığı idari, sosyal ve ekonomik gelişmeler konusunda varılan sonuçların kısa bir değerlendirmesini yapmıştır. Kaza ile ilgili olarak ortaya çıkarılan en önemli sonuç bir asır boyunca nüfusta meydana gelen % 60'lık artış olarak belirlenmiştir. Tavas Kazası'nın günümüzle kıyaslandığı zaman şimdikine göre oldukça geniş bir toprak varlığına sahip olmasına rağmen önemli bir merkez konumuna ulaşamaması, buna bağlı olarak vakıf sistemiyle birlikte şehrin fizikî gelişiminin çok düşük seviyede kalması, bunlara karşılık XIX. yüzyıla kadar hem demografik hem de ekonomik bakımdan sürekli bir gelişme gösterdiği, yazarın Tavas'la ilgili olarak ulaştığı diğer önemli sonuçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın titiz çalışmalarına da bir örnek teşkil eden bu eseri, XVI. yüzyılda Menteşe Sancağının, Muğla, Milas, Peçin ve Balat gibi önemli kazaları üzerine yapılan diğer çalışmalarla birlikte bölgenin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi özelliklerinin ortaya çıkarılması bakımından ayrı bir değere sahiptir.

Mikail ACIPINAR*

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail:mikail.acipinar@ege.edu.tr